

**ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ПОВНОВАЖЕНЬ
ОРГАНІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ,
ЗДІЙСНЮВАТИ ТА ПРИПИНЯТИ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Петро НАГОРНИЙ,

*аспірант Пенітенціарної
Академії України*

<https://orcid.org/0009-0002-1310-3570>

Застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства можна розглядати у кількох аспектах: як право особи на захист життя, житла, здоров'я та майна; як діяльність уповноважених органів щодо реалізації заходів безпеки; як інститут кримінального процесуального права; як систему правових та організаційних засобів захисту особи. Такий підхід дозволяє виявляти взаємозв'язки між складовими цього інституту. Зокрема, окрім самих заходів забезпечення безпеки, процесуального порядку їх застосування та правової основи цього явища, невід'ємною складовою цього процесуального інституту є відповідні його суб'єкти. Важливість суб'єктів кримінального провадження у сфері безпеки учасників кримінального судочинства зумовлена тим, що саме їхні дії та рішення є об'єктом правового регулювання. Вони безпосередньо застосовують або скасовують заходи, захищають життєво важливі цінності та реалізують свої процесуальні права й обов'язки, забезпечуючи досягнення мети інституту – створення умов для належного відправлення правосуддя.

Зауважимо, що Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачає три групи суб'єктів у цій сфері: 1. особи, які мають право на захист (потерпілі, свідки, підозрювані, обвинувачені тощо, а в умовах війни – такі специфічні суб'єкти, як підозрювані, обвинувачені, засуджені, включені відповідним органом до списку на обмін як військовополонені); 2. органи, що приймають рішення про застосування заходів (зокрема командири (начальники) військовослужбовців, яким забезпечується безпека); 3. органи, що безпосередньо здійснюють заходи безпеки (наприклад, командир дисциплінарного батальйону, начальник гауптвахти).

Основна увага у працях науковців і практиків, присвячених інституту забезпечення безпеки особи у кримінальному процесі, зазвичай зосереджується на питаннях реалізації права на безпеку суб'єктів першої групи (підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки тощо). Однак ефективність усього інституту значною мірою залежить і від ролі органів, які приймають рішення про застосування заходів безпеки та здійснюють заходи безпеки, особливо в умовах воєнного стану. На користь цієї думки

свідчить і те, що в наукових класифікаціях суб'єктів кримінального провадження акцентується: спільною рисою цієї групи суб'єктів є здійснення охорони державних інтересів і виконання функцій, спрямованих на досягнення завдань кримінального судочинства, для чого вони наділені владно-розпорядчими повноваженнями [1, с. 155].

Тож зауважимо, що від повноти, всебічності та чіткості визначення процесуального статусу органів, які приймають рішення про застосування та безпосередньо застосовують заходи безпеки (повноважень, процесуальних прав та юридичних обов'язків), залежить можливість досягнення низки юридично значущих результатів, а саме: реальне забезпечення захисту життя, житла, здоров'я та майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від протиправних посягань; створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; виконання завдань кримінального провадження, зокрема охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Саме тому метою наукової доповіді є визначення процесуальної характеристики повноважень органів, уповноважених приймати рішення, здійснювати та припиняти заходи забезпечення безпеки під час дії правового режиму воєнного стану. Завдання – з'ясувати їхню правову природу, форми закріплення, зміст і особливості реалізації в умовах воєнного стану.

Щодо визначення процесуально-правової природи та характеру здійснення повноважень зазначеними органами, насамперед слід звернути увагу на фактичну й правову основу статусу цієї групи суб'єктів. Це стосується їхнього статусу як органів державної влади, на які державою покладено виконання її правоохоронної функції. Відповідно, органи, уповноважені приймати рішення, здійснювати та припиняти заходи забезпечення безпеки, – це спеціальні державні органи та їх посадові особи, які наділені повноваженнями здійснювати кримінальне провадження, застосовувати заходи безпеки та для цього наділяються відповідними процесуальними правами й обов'язками. В силу дії окремих конституційних засад (ст. ст. 3, 6, 8, 19) та засад кримінального провадження (ст. ст. 8, 9, 25 КПК України) ці органи відповідають перед людиною за утвердження і забезпечення її прав і свобод, а також зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України). Це свідчить про владно-розпорядчу природу їхніх повноважень і спеціально-дозвільний характер правового регулювання їхньої діяльності.

Виходячи з положень ст. ст. 19, 92 Конституції України та ст. 1 КПК України, закріплення основних повноважень цієї групи суб'єктів здійснюється виключно Конституцією та законами України, зокрема актами кримінального процесуального законодавства. Йдеться про КПК України, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть

участь у кримінальному судочинстві», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші закони.

Зміст повноважень органів, уповноважених приймати рішення щодо застосування, здійснювати та припиняти заходи забезпечення безпеки, визначається передусім КПК України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Їх можна поділити на повноваження органів, які приймають рішення про застосування заходів (п. а ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 6 Закону), та повноваження органів, які здійснюють ці заходи (п. б ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 6 Закону). Частиною їхніх повноважень є також юридично значуща поведінка – обов'язки. Водночас, якщо права обох груп суб'єктів чітко та повно визначені у відповідних статтях Закону, то обов'язки встановлено лише для органів, що здійснюють заходи безпеки (ч. 3 ст. 6). Хоча шляхом тлумачення норм (ст. ст. 6, 16, 20–25 Закону) можна визначити й коло обов'язків органів, що приймають рішення, однак, з огляду на вимоги законодавчої техніки, доцільно було б закріпити їх у ст. 6 цього Закону.

Окремим аспектом дослідження є питання реалізації повноважень вказаних органів в умовах воєнного стану. Його запровадження зумовлене актом збройної агресії, загрозою нападу чи іншою небезпекою державній незалежності та територіальній цілісності України. Це створює об'єктивні ризики для життя і здоров'я учасників процесу. Розділ IX-1 КПК України визначає низку обставин, які перешкоджають або унеможливають належне виконання повноважень: відсутність доступу до реєстрів чи інформаційних систем, технічна неможливість фіксації або складання документів, відсутність керівництва суду, неможливість доставити затриманого до суду чи здійснювати правосуддя, неможливість явки захисника або перекладача тощо. У науковій літературі наголошується, що в умовах воєнного стану такі фактори зумовляють специфіку кримінального провадження, а їх можна поділити на: 1) фактори безпеки; 2) відсутність доступу до окремих територій; 3) обмеження функціонування правоохоронних і судових органів; 4) специфіку організації проведення процесуальних дій; 5) блокування окремих процесуальних інститутів та появу нових засобів і гарантій [2, с. 5-6]. Проведений аналіз КПК України та Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» дає підстави стверджувати, що наразі відсутня чітка правова визначеність щодо реалізації повноважень органів, уповноважених приймати рішення, здійснювати та припиняти заходи безпеки в умовах воєнного стану. Часткове регулювання може здійснюватися лише за аналогією з правилами розділу IX-1 КПК України з урахуванням загальних засад кримінального провадження.

Як підсумок проведеного дослідження констатуємо, що:

1) важливу роль у забезпеченні безпеки учасників кримінального судочинства та створенні умов для належного відправлення правосуддя

відіграють державні органи й посадові особи, уповноважені ухвалювати рішення та здійснювати заходи безпеки;

2) повноваження цих органів визначаються Конституцією та кримінальним процесуальним законодавством України, що надає їм владно-розпорядчого характеру й забезпечує чіткість регулювання;

3) їхні повноваження спрямовані на виконання правоохоронної функції держави, захист прав і свобод учасників провадження та охорону їхнього життя, житла, здоров'я й майна;

4) воєнний стан впливає на зміст і характер реалізації цих повноважень, що потребує свого належного відображення у кримінальному процесуальному законодавстві;

5) існує потреба в удосконаленні нормативного закріплення повноважень вказаних органів шляхом їх більш чіткого викладення, особливо їх обов'язків, у тому числі з урахуванням їх реалізації в умовах воєнного стану.

Водночас дослідження підтвердило необхідність подальшого вивчення процесуальних особливостей забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві безпеки, в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с.